

מכת מדינה

ובו פסקים מגדולי הדור, וממו"ר הגאב"ד הגר"צ ברוורמן שליט"א, שמעתיים בבד"צ נתיבות חיים

אייר תש"פ

דיני ממונות בעידן הקורונה

בתקופה זו עקב המצב החמור בנגיף הקורונה נסגרו בתי הספר, ת"ת, מעונות יום, גנים פרטיים, פעוטונים, חוגים וכדו'. אכן יש לדון האם על ההורים לשלם למוסדות ולעובדים הנ"ל.

והנה מצינו בגמ' ופוסקים שני מצבים: א. אונס, והוא אירוע פרטי שקרה לפרט, ואומרים לו שמזלו גרם, פירושו שהוא אשם בזה, ודינו שהמעסיק אינו משלם את השכר לפועל (בב"מ עו; רש"י שם, פוסקים). ב. מכת מדינה אירוע כללי השווה לכל אדם, ואז אומרים שהמזל של כולם גרם לזה (מהר"ם פדואה סי' פו, ט"ז סי' שכא סק"א, סמ"ע סי' שכא סק"ו, חת"ס חו"מ סי' קסא, ופוסקים), שבחלק מהמקרים מפסיד הפועל ובחלקם הבעל הבית. ואין ספק שברוב המקרים המצב הנוכחי בעידן הקורונה הינו מכת מדינה (בד"צ ביתר עילית, בד"צ בני ברק להגר"ק), אכן ישנם מקרים שהגדרתם כאונס, ויבואר להלן בס"ד בהרחבה.

א. אונס: מי ששכר בית לדור בו ומת בתוך זמן השכירות, או אירע לו אונס אחר, ובא לפנות ולהחזיר את הדירה, י"א שאין צריך לשלם לו רק התקופה שדר בו, שהבעל הבית היה צריך להתנות שבכל מצב השוכר יהיה כפוף לתשלום (מרדכי בב"מ עו, ב"ח סי' שיב, ש"ך סי' שלד סק"ב, שבעה"ב דינו כפועל), וי"א ששכירות הוי כמקח וקנה את הבית לכל השנה (רשב"א, ב"י סי' שיב). ויש המכריעים שהדייר אינו צריך לשלם, אבל אם כבר שילם, בעל הדירה אין צריך להחזיר כלום (רמ"א סי' שלד סע' א, ממש' תהד"ש, סמ"ע סק"ד, גר"א סק"ה), ויש אומרים שעליו להחזיר לדייר כפועל בטל, זאת אומרת מה שבעל הדירה מרוויח בזה שהבית ריקה לעשות מה שירצה (ש"ך סי' שלד סק"ב).

ובמידה שמעסיקים פועל ואירע אונס ובעקבותיו אין אפשרות לעבוד, כגון ששכר פועל להשקות שדה מהנהר והנהר יתייבש, אם שניהם לא ידעו שהנהר היה אמור להתייבש, הבעל אינו משלם לו שהמוציא מחבירו עליו הראיה. אבל אם הבעל ידע שלעיתים הנהר מתייבש, משלם לו כפועל בטל (סכום שהיה מסכים לקבל בלי לעבוד), מאחר שהיה צריך להתנות, שאם לא יהיה מים לא ישלם לו, ומאחר שלא התנה הפסיד ואומרים שמזלו גרם (בב"מ עו; טור שו"ע חו"מ סי' שלד סע' א, סמ"ע סק"א), וה"ה במלמד שברחו תלמידיו מחמת אונס (מהרי"ל סי' מא, הובא בב"י סי' שלד. מהר"ם פדואה סי' פו, רמ"א שם).

ב. מכת מדינה: השוכר שדה מחבירו, ואירע מכת מדינה שיבש הנהר הגדול, מנכה לו מדמי השכירות (שו"ע סי' שכא סע' א לגבי חכירות). כמו כן אם חלילה נשרף כל העיר, הוי מכת מדינה ומנכה לו מדמי השכירות, התקופה שלא דר בדירה, בין אם כבר הקדים לו שכרו או לא (רמ"א סי' שיב סע' יז). וה"ה אם היה נגיף בעיר וא"א לחיות שם (ש"ך סי' שלד סק"ג). וניכוי התשלום הינו עבור התקופה שעברה, והעתידה להיות במצב הנוכחי (מרדכי, הכרעת הרמ"א סי' שכא, ט"ז שם, נתיבות סק"א). וי"א שאינו מנכה לו כלום, ורק יכול לבטל את ההסכם מכאן והלאה, ואם לא ביטלו ויתר על ניכוי הכספים (מהר"ם פדואה סי' לט, הובא בשם י"ח ברמ"א, סמ"ע סי' שכא סק"ו, חת"ס חו"מ סי' קסא). וכל זה בדבר שצריך מעשה חזרה, כגון במקבל דירה או חנות, אבל במלמד שאינו לומד, וכ"ש בבית שנשרף שאין מה להחזיר, לכו"ע לא אמרינן מדלא חזר הפסיד, ומנכים מהכספים (ש"ך סק"א, פתחי חושן פ"ו הע' מב).

ובנוגע לפועלים אם היה נגיף (שינוי אויר בלש' הפוס') וברחו קצת האנשים מהעיר הוי כשאר אונס, וכאמור הפועל או המלמד אינם מקבלים משכורת (מהרי"ל סי' מא, הובא בב"י סי' שלד. מהר"ם פדואה סי' פו, רמ"א סי' שלד סע' א). אבל אם היה מכת מדינה כוללת, או שהממשלה הכריזה שאין לימודים משלמים לפועל (הג"ה אשרי בב"מ עו; מהר"ם פדואה שם, רמ"א סי' שכא סע' א, ש"ך שם), כמו כן אם רוב אנשים ברחו נחשב למכת מדינה (ש"ך שם, דלא כהמהר"ם פדואה שתלה בדבר כללי. וע"ע בקצה"ח סי' שכב סק"א). וי"א שהפועל אינו מקבל משכורת במכת מדינה, כמו בשכירות בתים שלא משלמים לבעל הדירה (גר"א סי' שכא סק"ז, וכן הקשו הסמ"ע והנתיבות שם).

ג. גובה התשלום: ובגובה הסכום שיש לשלם לפועל, י"א שצריכים לשלם לו משכורת מלאה (רמ"א סי' שכא סע' א, ט"ז שם שכ"כ הגהות אשרי, ש"ך שם סק"א שכ"כ המהר"ם פדואה. חת"ס חו"מ סי' קסא הובא בפת"ש שם) וכמובן שזה בניכוי של פועל בטל, באיזה סכום העובד היה מעדיף להישאר בבית ולא לעבוד (שו"ע סי' שלג סע' א, רמ"א, ש"ך, וסמ"ע שם. והט"ז שם, כתב חצי משכורת, וכ"כ המהרש"ם ח"ב סי' רז, אולם המשפט סי' רסה סע' א, והחזו"א בב"ק סי' כג סק"ד, וא"ל הגר"צ ברורמן שהכל לפי הענין, וכן פוסקים בבד"צ של הגרנ"ק). וי"א שההפסד הוא על שניהם מאחר שמזל של שניהם גרם ולכן משלמים לו רק חצי (סמ"ע סי' שכא סק"ו). וי"א שההפסד על הפועל (נתיבות המשפט סי' שלד סק"א ע"ש). ויש מי שאומר שאם השלטון גזר ובכל זאת המלמדים אינם מפחדים ומוכנים ללמד, משלמים להם ורק אם הם לא מוכנים או שברחו לא משלמים להם כלום (ערו"ה סי' שלד אות י). ולהלכה מקובל לעשות פשרה ולשלם להם מחצית שכר (על פי החת"ס בספר הזכרון עמ' נא, שכן הורה לציבור בזמן המלחמה לשלם חצי למלמדים, והובאו דבריו באורחות המשפט כלל ז סי' י, ובפתחי חושן פ"ו הע' מב). וכן פסקו בתי הדין בארץ (להגרנ"ק, וביתר עילית). ואין דין מוחזק גם אם העובדים מחזיקים בצ'קים של ההורים (בד"צ הנ"ל). ומ"מ כל מקום ינהג כפי הוראת בית הדין המקומי.

ד. ת"ת – עובדי הוראה: בארץ הממשלה אינה נותנת להוציא את עובדי הוראה לחל"ת (חופשה ללא תשלום, שהמוסד אינו משלם לעובדים ואינו נחשב פיטורים, והביטוח הלאומי משלם להם דמי אבטלה כמחצית משכורת, לעומדים בקריטריונים) והם עובדים בלמידה מרחוק, כך שהמוסדות המתקצבים מהממשלה משלמים להם תשלום מלא. אמנם חוסכים הוצאות חשמל, מים, ניקיון, משרד ועוד. ולכן בית דין צדק ביתר עילית (להגר"צ ברורמן שליט"א), הודיע לגבי מוסדות פטור (חיידר ולגבי מוכר שאינו רשמי או חינוך העצמאי עיין שם פרטי דינים) שיש לנכות 15 אחוז מתשלום ההורים, גם אם מקיימים למידה מרחוק. וי"א לשלם כרגיל (בד"צ בני ברק להגרנ"ק). אבל הסעות והזנה אין לשלם מאחר שדומה למקח וממכר שאם לא סיפקו את הסחורה, אין לשלם להם (כן א"ל הגר"צ ברורמן). עובדי הוראה מתקנת שהוצאו לחל"ת ומקבלים מביטוח לאומי דמי אבטלה, ההורים אינם צריכים לשלם (כן א"ל הגר"צ ברורמן, שזה פשרה שמקבלים חצי משכורת וכהחת"ס הנ"ל).

ה. מטפלת - גן פרטי - פעוטון: גנים פרטיים מטפלות או פעוטונים המקבלים מרשות המיסים מענק לעצמאים (עצמאי הוא עובד רשום שיש לו עסק פרטי, לעומת שכיר שהוא עובד אצל מעסיק). אין ההורים צריכים לשלם להם מאחר שמקבלים לפחות חצי משכורת (כן א"ל הגר"צ ברורמן וכהחת"ס). במידה שאינם רשומים או שאינם עומדים בקריטריונים לקבלת המענק, והם עובדים על בסיס שנתי (שאינן ההורים יכולים להפסיק את קשרי העבודה באמצע השנה), על ההורים לשלם חצי מהשכר המגיע להם. והוא תשלום מלא לחודש אדר, גם אם עובדים על בסיס חודש לועזי. וחודש ניסן לשלם רק החופשה של פסח (בד"צ ביתר עילית ע"פ החת"ס הנ"ל. ובד"צ בני ברק חייב מחצית שכר בתקופה שלא עבדו ע"פ החת"ס, בניכוי של פועל בטל של 8% לאחר הפסח, ב-15% אחוז לפני פסח לעובדת). חודש אייר כל עוד שלא חודשה פעילות הגן אין לשלם כלום (כן א"ל הגר"צ ברורמן שא"ל לחייב לאורך כ"כ הרבה זמן). סיעות ועוזרות בגנים שאינן מקבלות דמי אבטלה דינם כנ"ל. מעונות יום הוצאו לחל"ת ומקבלות דמי אבטלה לכן ההורים אינם צריכים לשלם כלום (בד"צ ביתר עילית וכן א"ל מו"ר. ובד"צ בני ברק יש להם הישוב אחר).

במידה והרשויות ימהרו ויאשרו לפתוח את הגנים בכדי שההורים יוכלו לצאת לעבוד, והעובדת בגן פרטי מפחדת עקב חשש הדבקות, כל עוד שיש חשש להדבקות, אינה חייבת לפתוח את הגן מאחר שזה נחשב לאונס, ולמרות שעובדת שנתי, אינה התחייבה על דעת לסכן את עצמה. כמו כן הורים שמפחדים ולא רוצים לשלוח (או שלא חודשה העבודה אצל האשה עקב המצב) מחשש להדבקות, כל עוד שיש חשש להדבקות נחשב לאונס וא"ל לחייב אותם, ולכן פטורים מלשלם (כן א"ל הרב, וכבר הצדיק המהרי"ל בסי' מא, הורה שלא שלח את בנו ללמוד, למרות שלא היה מכת מדינה אלא נגיף של קצת חולים, מאחר שקטנים נתפשים בעוון הדור חלילה).

ו. שחייה - חוגים: חוגים של שחייה וכדומה אינו נחשב לפועל, אלא דומה למקח וממכר, ומאחר שלא סיפקו את הסחורה אין ההורים צריכים לשלם להם (כן א"ל הגר"צ ברורמן).

ז. שכירות דירות - חנויות: בני חו"ל ששכרו בתים ואינם יכולים לחזור לבתיהם עקב המצב הנוכחי בארצם (אין טיסות, בידוד ועוד), ומעוניינים לפנות את הדירה ולבטל את החוזה, תשלומים שכבר שולמו אין אפשרות לחזור ולתבוע מהם, תשלומים שעדיין לא שולמו השוכר פטור מאחר שדינו כאונס (כן א"ל הרב, וכדברי הרמ"א סי' שלד סע' א כנ"ל, וכן פסק הגר"א ווייס, וכן מסתברא). ויש מפשרים בזה (הגר"י רינגל אמר בשם הגר"נ נוסביום שליט"א לגבי בחורים ששוהים בחו"ל ואינם יודעים אם חוזרים שיש לפשר בין שליש למחצה). ובמידה בכתוב בחוזה שהשוכר אינו יכול לבטל את השכירות גם אם יקרה 'כל אונס שהוא', יש לדון האם נחשב למכת מדינה (דהרי ניתן לגור בדירה רק שהם לא יכולים לבוא, ועוד לפני שנסעו היה צפוי שזה מה שיקרה). ולגבי שכירות חנויות אם לא שילם יש לנכות מהשכירות את ימי העבודה שהרשויות אסרו לעבוד בהם (שדומה להתייבש הנהר הגדול, חו"מ סי' שכא שמנכים מדמי השכירות, וכן א"ל הגר"צ ברורמן שא"ל להוציא מהשוכר וכדעת הרמ"א, אבל אם שילם, יש למשכיר לסמוך על המהמר"ם פדואה שחייב לשלם כל עוד שלא ביטל החוזה).

© כל הזכויות שמורות למחבר

לשאלות והערות ניתן להתקשר לטלפון 052-764-5731 או למייל churgabi@gmail.com